

УДК 343.144:[343.343.3:796.332.073]
DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2022.10>

Ю. Пирожкова,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету

Н. Верлос,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

О. Мельковський,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ

Постановка проблеми та її актуальність. Професійний футбол є об'єктом інтересу для сотень, тисяч глядачів, уболівальників, спортом номер один у всьому світі. Секрет його популярності, як відзначають у дослідженнях з соціології спорту, у видовищності, доступності, універсальності та медіапопулярності (роботи О. Кільдюшева, Г. Пільца, Х. Ріссе, С. Холла, та ін.). Невід'ємною частиною сучасного футболу є футбольні фанати з яскраво вираженою субкультурою (ультрас, карлани, скарфери та ін., перші з яких стали об'єднуватися у невеликі неоднорідні за своїм соціально-демографічним складом, віком, освітнім рівнем групи у Західній Європі на початку 60-х років XX століття, для яких відвідування стадіонів – культурна форма проведення дозвілля, розвага) та найбільш радикально налаштовані хуллс (або hooligan's), які надають пріоритет протиправним насильницьким діям як під час матчу, так і поза межами стадіону у навколофутбольних сутичках. За даними

Союзу європейських футбольних асоціацій (УЄФА), 82% дорослих європейців в тій чи іншій мірі цікавляться футболом, а 25% – «дуже зацікавлені» [1, с. 6]. Зважаючи на той факт, що відвідування футбольних стадіонів стає кожного року все більш масовим, а футбольні фанати з року в рік більш організованими, активними, намагаються диктувати футбольним клубам свої умови, мають підтримку від політичних партій, громадських організацій, при цьому їхні дії часто супроводжуються діями, пов'язаними із грубим порушенням громадського порядку та вираженням неповаги до суспільства, дослідження особливостей розслідування хуліганства, вчиненого футбольними уболівальниками є актуальним.

Футбольне хуліганство поширене у більшості країн, майже на всіх континентах. В сучасних кримінологічних дослідженнях акцентується увага на збільшенні масштабів даного явища, посиленні інтенсивності протиправних дій футбольних хуліганів, їх консолідації в неформальні об'єднання кри-

мінальної спрямованості, створення особливого різновиду кримінальної субкультури, що грає роль одного з криміногенних чинників [2, с. 2]. Якість та оперативність досудового розслідування залежить від визначення обставин, що необхідно встановити в ході розслідування. У зв'язку з цим слідчий проводить окремі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, серед яких важливе місце та значення має своєчасне встановлення підозрюваних та організація їх допиту. Допит є слідчою (розшуковою) дією, без якої не може обійтися розслідування майже жодного кримінального правопорушення, адже показання підозрюваних є тим джерелом доказів, від якого найчастіше залежать подальші перспективи та хід розслідування. Тому не втрачає актуальності потреба як у розробці загальних засад превенції футбольного хуліганства, так і у виробленні рекомендацій щодо підвищення ефективності допиту підозрюваних у його вчиненні, у ході якого слідчий у встановленому законом порядку вербальним шляхом одержує інформацію про відомі допитуваному факти, що мають значення для кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведені дослідження дозволяють акцентувати увагу на тому, що проблематика футбольного фанатизму привертає останнім часом увагу вітчизняних та зарубіжних вчених-соціологів (роботи П. Артьомова, І. Гофмана, В. Кулік, Т. Голубоцької, О. Голубоцького та ін.). Психологічні методики діагностики агресії футбольних фанатів досліджують Д. Ванн, С. Єніколопов, А. Павлов, Ю. Троїцький, Н. Цибульський та ін. Пошуку шляхів удосконалення заходів запобігання злочинів, що вчиняються футбольними угрупованнями, присвячено дослідження вчених-кримінологів: Т. Гусака, І. Копотуна, О. Мейтіна, М. Рудика та ін. Питання особливостей розслідування злочинів, які вчиняються футбольними уболіваль-

никами, розглядають вчені-криміналісти: А. Багмет, Д. Баєв, В. Бояров, О. Кузьменко, М. Ларкін, Д. Трофімов та ін. Слід акцентувати увагу на тому, що останнім часом відбувається активізація дисертаційних досліджень, присвячених розслідуванню хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів (Н. Кононенко (2016 р.), розслідуванню злочинів, що вчиняються учасниками угруповань футбольних уболівальників (А. Масалітін (2019 р.) та ін. При цьому, незважаючи на розмаїття наукових праць, не применшуючи здобутки їх авторів, необхідно зазначити, що наразі залишається невирішеною низка важливих питань, по-перше, пов'язаних із питаннями комплексного вивчення феномену футбольного хуліганства, критичного аналізу існуючих наукових підходів до розгляду передумов виникнення футбольного хуліганства як соціального феномену та субкультури (оскільки саме такий підхід може привести до розуміння процесів, які призводять до його радикалізації), по-друге, бракує праць, присвячених дослідженню криміналістичної характеристики футбольного хуліганства як вірогідній моделі події для алгоритмізації можливих слідчих версій, по-третє, фрагментарними є дослідження вчених-криміналістів щодо тактики і методики проведення окремих слідчих дій при розслідуванні злочину досліджуваного виду, що слід визнати суттєвим недоліком, враховуючи сучасні потреби слідчої практики.

Метою статті є висвітлення питань організації і тактики проведення допиту підозрюваних при розслідуванні хуліганства, вчиненого футбольними уболівальниками та надання практичних рекомендацій щодо поліпшення якості проведення цієї процесуальної дії.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи дослідження слід відмітити ряд фундаментальних праць вчених-криміналістів, присвячених

як основним положенням тактики допиту, так і особливостям його організації (роботи В. Бахіна, П. Біленчука, Р. Белкіна, В. Весельського, А. Волобуєва, І. Герасимова, В. Лукашевича, Д. Лук'янчикова, М. Погорецького, Т. Малікова, В. Шепітько, М. Яблокова та ін.). Разом із тим вивчення наукової літератури переконливо свідчить, що на сучасному етапі актуалізується дослідження тактичних прийомів, що використовуються слідчими для отримання показань від підозрюваного під час розслідування хуліганства (зокрема, роботи М. Бушкевича, М. Єфімова, В. Захаревського та ін.). Незважаючи на те, що деяким аспектам розслідування хуліганства, що вчинене при проведенні спортивно-масових заходів приділено увагу у роботах Н. Кононенко, А. Масалітіна та ін., організаційні і тактичні особливості допиту підозрюваного під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними уболівальниками, а також можливі варіанти поведінки слідчого, способи впливу на психіку підозрюваного, залишаються поза увагою у сучасних наукових дослідженнях. Погоджуючись із цілком справедливим зауваженням В. Шепітько, що допит – одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій, проведення якої вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини [3, с. 218], враховуючи той факт, що ця вербальна слідча (розшукова) дія одна із найскладніших, найвідповідальніших (напевно тому, І. Якимов цілком слушно охарактеризував його як мистецтво, успіх якого обумовлений особистими якостями слідчого [4, с. 305–307]) та найінформативніших (зокрема, Н. Кононенко, акцентує увагу на тому, що 46% слідчих визначають допит підозрюваних у вчиненні хуліганства при проведенні спортивно-масового заходу як джерело, з якого найчастіше була отримана значна кількість інформації) [5, с. 332], беручи до уваги складність

і специфіку допиту підозрюваних, які входять до складу угруповання футбольних уболівальників, його радикального або екстремістського крила, пов'язану з попередніми домовленостями таких осіб дотримуватися конкретної лінії поведінки на слідстві, проходження ритуалу присяги про нерозголошення інформації про діяльність організації та ін. [6, с. 21], цілком очевидним є те, що обрання найбільш ефективних тактичних прийомів допиту підозрюваного дозволить слідчому отримати важливу інформацію для «цілісної картини» у розслідуванні футбольного хуліганства.

Не занурюючись у детальний аналіз підходів до розуміння теоретичної сутності допиту, зазначимо, що ознайомлення із юридичною літературою демонструє однаковість у підходах вчених-криміналістів щодо цієї слідчої (розшукової) дії, яка традиційно розглядається як інформаційно-психологічний процес спілкування, спрямований на отримання інформації (фактичних даних, усних відомостей) про відомі допитуваному обставини справи, які мають доказове значення. При цьому мета, об'єкт, форма отримання відомостей обумовлюється загальним тактичним завданням – отримання повних і правдивих показань і зведення до мінімуму можливостей мимовільних перекручень. Окрім цього, як цілком слушно зауважують М. Климчук та Я. Фурман, окреслюючи тактичні особливості допиту як слідчої дії [7, с. 175], слід враховувати, що інформація, яка передається під час допиту не позбавлена «особистісного» відтінку, оскільки її сприйняття, фіксування у пам'яті має низку особливостей, обумовлених віковими особливостями, психічним та психологічним станом, моральними принципами та освітнім рівнем особи, що допитується, часом та місцем проведення тощо. Виходячи із загальних положень криміналістичної тактики, допит, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, складається з трьох етапів: підготовка

до проведення (підготовчий), спрямований на вирішення слідчим організаційних питань та детальну алгоритмізацію дій (організаційно-підготовчі заходи дозволять уникнути його поверховості та безрезультативності); безпосередній (робочий) – безпосередня процесуальна форма спілкування, змістом якої є одержання інформації, що стосується розслідуваної події; заключний, під час якого аналізується та фіксується хід та результат допиту. Розглянемо кожен із зазначених етапів враховуючи специфіку провадження цієї слідчої (розшукової) дії у справах про вчинення хуліганства футболістами вболівальниками.

Говорячи про підготовчий етап проведення допиту особи, яка є підозрюваною у вчиненні футбольного хуліганства, слід підтримати слушне зауваження М. Климчука, Я. Фурман, В. Шепітько, які зазначають, що з метою поставлених цілей слідчий повинен підготуватися до проведення допиту, і, враховуючи той факт, що допит є найбільш індивідуальною слідчою (розшуковою) дією, залежно від ситуації правильно обрати найбільш раціональний та ефективний спосіб дій або найбільш доцільну лінію поведінки, тобто тактичні прийоми, які за своєю сутністю мають сприяти виявленню інформаційного матеріалу та встановленню істини у справі [7, с. 175, 8 с. 82]. Враховуючи напруження криміналістичної літератури щодо організаційно-підготовчих заходів до проведення допиту (дослідження А. Волобуєва, М. Климчука, О. Кремінського, Л. Омельчук, А. Плосконоса, К. Чаплинського та ін.), а також поділяючи позицію К. Чаплинського, який слушно пропонує у підготовці до допиту виділяти три рівні: пізнавальний (вивчення матеріалів кримінальної справи та особи злочинця, ознайомлення з оперативно-розшуковою інформацією), прогностичний (визначення кола осіб, які підлягають допиту та послідовність їх проведення), синтезуючий (визначення місця і часу про-

ведення слідчої дії, способу виклику на допит, складання плану допиту) [9, с. 143], вважаємо за доцільне слідчому застосовувати комплекс організаційно-підготовчих заходів до допиту особи, що підозрюється у вчиненні футбольного хуліганства, серед яких:

1) *ретельне і всебічне вивчення слідчим матеріалів справи*, що містяться у протоколах слідчих дій, та інших матеріалах справи, пов'язаних з оглядом місця події, відеозаписи та фотографії, протоколи огляду речових доказів та допитів потерпілих. Слід зауважити, що при розслідуванні даної категорії справ, слід приділити увагу аналізу наявної інформації щодо місця вчинення хуліганських дій (місця збору перед футбольним матчем; територія, прилегла до стадіону; футбольний стадіон; місця збору після футбольного матчу тощо), оскільки це дозволить не лише визначитися із майбутньою тактикою допиту, але й «намітити» можливі шляхи отримання інформації, якої бракує для подальшого розслідування.

2) *визначення предмету допиту*. Це дозволить заздалегідь сформулювати найбільш важливі запитання, продумати майбутній допит підозрюваного до дрібних деталей та визначитися із системою найбільш доцільних тактичних прийомів. Враховуючи специфіку допиту підозрюваних, які вчиняють футбольне хуліганство одноособово або у складі угруповання футбольних вболівальників, при визначенні предмету допиту необхідно вивчити та врахувати обставини щодо особи підозрюваного (вік, рівень інтелекту, схильності, темперамент, спосіб життя, особливості поведінки осіб, які вчиняють такі злочини тощо), проаналізувати причини та умови, що сприяли вчиненню злочину. Як слушно зауважує А. Масалітін, інформацію про підозрюваного 16-22 років можна отримати з Інтернету, соціальних мереж, відео сервісів [4, с. 145]. Цю інформацію, як і інформацію, отриману під час інших допитів (свідків, потерпілих), огляду

місця події, обшуків та інших процесуальних дій, слідчий використовує під час допиту підозрюваних.

Враховуючи, що футбольні хулігани – то зазвичай особи чоловічої статі віком від 14 до 35 років, не одружені, мають середню освіту, іноді вищу та є членами офіційного або неформального фан-клубу. Неподиночні випадки, коли зазначені особи мають розлади психіки, можна навіть казати про «дефекти психічного самовладання» [10, с. 109], при підготовці до допиту доцільно звернутися за допомогою до спеціаліста-психолога. Психологічна консультація може стосуватися вікових особливостей, психічного розвитку особистості, зміни динаміки й темпу пізнавальних, емоційно-вольових процесів на різних етапах становлення й розвитку особистості; типових психологічних рис дорослих і неповнолітніх злочинців, зв'язок між ними й соціальними, криміногенними особливостями варіантів протиправної поведінки; рекомендацій щодо засобів психологічного впливу на обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідка з метою стабілізації їх поведінки, переорієнтації, зайняття просоціальної позиції, недопущення можливих правопорушень [4, с. 42–43]. Як вже зазначалось, досліджуване правопорушення вчиняється під час або у зв'язку із футбольним заходом та носить спонтанний або організований характер, тому слід не лише зосередитися на особі підозрюваного, але й на його взаєминах з іншими членами футбольного фанатського руху, визначити місце і роль підозрюваного у ньому.

3) *планування допиту* є заключним етапом його підготовки. Вважаємо за доцільне не пропускати цей організаційно-підготовчий захід. Коли мова йде про одноособове вчинення хуліганських дій футбольним уболівальником (так, наприклад, 11 липня 2010 року о 14 год. 20 хв., в с. Закреничне Рожнятівського району відбувався футбольний матч. Підсудний

ОСОБА_3, будучи обуреним рішенням бокового судді, діючи умисно, з хуліганських спонукань, грубо порушуючи громадський порядок, ігноруючи встановлені в суспільстві правила поведінки та благопристойності, усвідомлюючи, що він знаходиться в громадському місці і за його поведінкою спостерігають присутні на стадіоні громадяни, наніс удар йому кулаком в обличчя. Не припиняючи свої хуліганські дії, ОСОБА_3, проявляючи зверхність та вседозволеність, усвідомлюючи, що потерпілий лежить на землі і не може чинити йому опору, продовжував наносити йому удари ногами в різні частини тіла [11]), план може бути усним, стислим та підлягати коригуванню вже протягом робочого етапу – безпосереднього допиту. При цьому, аналіз судово-слідчої практики показує, що останнім часом хуліганство футбольних уболівальників все частіше набуває групового характеру. Так, наприклад, 28 серпня 2009 року під час футбольного матчу між командами сіл Ясень та Сваричів, група осіб з числа уболівальників та гравців футбольної команди с. Ясень, безпричинно, з хуліганських спонукань, стали обзивати нецензурними словами бокового арбітра матчу ОСОБА_2, підбігли до нього і стали його штовхати та вимагати в нього скасування прийнятого ним рішення. Після закінчення футбольного матчу, приблизно о 14 год. 30 хв., футболісти та уболівальники команди Лімниця с. Ясень, виражаючи своє незадоволення результатом футбольного матчу, безпричинно, з хуліганських спонукань, стали обзивати футболістів команди с. Сваричів нецензурними словами, які на той момент залишали футбольне поле та виходили на центральну дорогу, де знаходилися їхні автомобілі. Тут же, футболісти та уболівальники команди с. Ясень стали бігти за футболістами команди с. Сваричів, і, з хуліганських спонукань, накинулися на останніх, які на той час виходили на центральну дорогу, і роз-

почали наносити їм удари [12]. Наведений приклад ілюструє необхідність іншого підходу до планування допиту підозрюваних у вчиненні футбольного хуліганства. Підготовка письмового детального плану допиту, у якому слід передбачити: спосіб та черговість виклику підозрюваних (в числі перших слід спланувати допит тих, від кого передбачається отримати правдиві свідчення – особи, що вперше брали участь у вчиненні кримінального правопорушення, відігравали другорядну роль, а також особи, щодо винності яких слідчий у своєму розпорядженні має переконливі докази); обставини, що підлягають з'ясуванню відносно кожної особи (при цьому при наявності футбольного угруповання слід зважати на місце і роль у ньому підозрюваного); тактичні прийоми. Вказане дозволить уникнути неповноти та безсистемності допиту осіб, які підозрюються у вчиненні футбольного хуліганства.

Переходячи до наступного етапу (робочого) – безпосереднього проведення допиту підозрюваного, зазначимо, що його тактичним прийомом присвячено досить велику кількість наукових праць (дослідження І. Биховського, Л. Карнеєвої, В. Комаркова, В. Коновалової, К. Чаплинського, М. Яблокова та ін.), оскільки, як цілком справедливо наголошує В. Коновалова, правильно обрана тактика допиту забезпечує об'єктивність та достовірність показань, успішність розслідування злочинів [13, с. 13]. Зазначене дозволяє зробити висновок про доречність застосування при допиті підозрюваних, які входять до складу угруповання футбольних уболівальників, наступних тактичних прийомів: встановлення психологічного контакту шляхом демонстрації доброзичливого та неупередженого ставлення, ширшої зацікавленості футболом як видовищним видом спорту; викладання показань у формі вільної розповіді, яку, щоб запобігти порушенню психологічного контакту, не рекомен-

дується протоколювати, обмежившись лише загальними помітками, та не доцільно переривати (якщо у слідчого виникає необхідність вплинути на розповідь підозрюваного, доцільно запропонувати підозрюваному про інші обставини, які вже відомі слідчому або перевірені оперативним шляхом під час розслідування); постановка уточнюючих запитань, які повинні бути конкретними, зрозумілими, деталізуючими та логічними. При цьому, застосування слідчим такого тактичного прийому як зміна темпу допиту (особливо якщо підозрюваним є особа 14-18 років) вбачається доцільним. Створення уявлення про інформованість слідчого при розслідуванні зазначеної категорії справ доречно за наявності групи осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння.

Обов'язковим засобом фіксації результатів допиту є протоколювання показань підозрюваного. Цілком справедливим є зауваження В. Бахіна та Л. Комаркова, що протокол повинен зберігати весь процес обміну інформацією між підозрюваним і слідчим, а не лише фіксувати підсумок, тому доцільною вбачається пропозиція закріплення показань у схематичних зображеннях маршруту підходу (відходу) до місця вчинення кримінального правопорушення.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити наступний висновок, що допит підозрюваних при розслідуванні хуліганства, вчиненого футбольними уболівальниками, має ряд організаційних та тактичних особливостей. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо вчинення хуліганства футбольними уболівальниками, зокрема протоколів допитів, свідчить, що, на жаль, слідчі часто не готуються до проведення даної слідчої (розшукової) дії, про що свідчать досить поверхневі відомості, зафіксовані в протоколах. Вважаємо за доцільне при підготовці до її проведення застосовувати комплекс організаційно-підготовчих заходів, серед

яких всебічне вивчення матеріалів справи, визначення предмету допиту та складання його плану. Доведено доцільність письмового планування допиту підозрюваних у вчиненні футбольного хуліганства у випадках групового характеру вчинення зазначеного правопорушення. Визначено найбільш ефективні тактичні прийоми під час безпосереднього допиту підозрюваного у вчиненні футбольного хуліганства.

У статті розглянуто сучасні підходи щодо організаційних та тактичних особливостей проведення допиту підозрюваних під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними фанатами. Складність і специфіка допиту підозрюваних, які входять до складу угруповання футбольних вболівальників, його радикального або екстремістського крила, пов'язана з попередніми домовленостями таких осіб дотримуватися конкретної лінії поведінки на слідстві, проходження ритуалу присяги про нерозголошення інформації про діяльність організації та ін. Очевидним є те, що обрання найбільш ефективних тактичних прийомів допиту підозрюваного дозволить слідчому отримати важливу інформацію для «цілісної картини» у розслідуванні футбольного хуліганства. Слід враховувати, що інформація, яка передається під час допиту, не позбавлена «особистісного» відтінку, оскільки її сприйняття, фіксування у пам'яті має низку особливостей, обумовлених віковими особливостями, психічним та психологічним станом, моральними принципами та освітнім рівнем особи, що допитується, часом та місцем проведення тощо. На підставі проведеного аналізу норм кримінального процесуального законодавства України, криміналістичних досліджень та матеріалів практики,

визначено особливості підготовки та проведення допиту футбольних хуліганів. Зокрема запропоновано ряд організаційно-підготовчих заходів до допиту особи, що підозрюється у вчиненні футбольного хуліганства серед яких доцільним вбачаються наступні: ретельне і всебічне вивчення слідчим матеріалів справи, визначення предмету допиту, його планування. Приділено увагу тактичним прийомам безпосереднього допиту, серед яких: встановлення психологічного контакту; постановка уточнюючих запитань, зміна темпу допиту; створення уявлення про інформованість слідчого при розслідуванні зазначеної категорії справ доречно за наявності групи осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння.

Ключові слова: кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, тактика слідчих (розшукових) дій, допит, підозрюваний, футбольне хуліганство.

Pyrozhkova Yu., Verlos N., Melkovskiy O. Organizational and tactical features of interrogation of suspects in the investigation of hooliganism committed by football fans

The article examines modern approaches to the organizational and tactical features of questioning suspects during the investigation of hooliganism committed by football fans. The complexity and specificity of the questioning of suspects who are part of a group of football fans, its radical or extremist wing, is related to the previous agreements of such persons to adhere to a specific line of behavior during the investigation, passing the ritual oath of non-disclosure of information about the organization's activities, etc. It is obvious that choosing the most effective tactics for questioning a suspect will allow the investigator to obtain important information for the "big picture" in the investigation

of football hooliganism. It should be taken into account that the information transmitted during the interrogation is not devoid of a "personal" tone, since its perception, fixation in the memory has a number of features due to the age characteristics, mental and psychological state, moral principles and educational level of the person being interrogated. time and venue, etc. On the basis of the analysis of the norms of the criminal procedural legislation of Ukraine, forensic studies and practice materials, the specifics of preparation and interrogation of football hooligans were determined. In particular, a number of organizational and preparatory measures for the interrogation of a person suspected of committing football hooliganism are proposed, among which the following are considered appropriate: thorough and comprehensive study by the investigator of the case materials, determination of the subject of the interrogation, its planning. Attention is paid to tactical methods of direct interrogation, including: establishing psychological contact; asking clarifying questions, changing the tempo of the interrogation; creation of an idea of the awareness of the investigator during the investigation of the specified category of cases is appropriate in the presence of a group of persons who have committed a socially dangerous act.

Key words: criminal proceedings, investigative (search) actions, tactics of investigative (search) actions, interrogation, suspect, football hooliganism.

Література

1. Соціологічна традиція дослідження футбольного хуліганізму: критичний аналіз. Соціологія. 2006. Вип. 17. С. 7-16. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/11/7-16__no-6__vol17_2006_UKR.pdf
2. Рудик М.М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні: автореф.

дис. на здоб. наук. ступ канд. юрид. наук за спеціал. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 18 с.

3. Шепитько В.Ю. Криміналістика: курс лекцій. Харків: Одиссей, 2003. 352 с.

4. Масалітін А.О. Розслідування злочинів, що вчиняються учасниками угруповань футбольних уболівальників: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К.: Академія адвокатури України, 2019. 190 с.

5. Кононенко Н.О. Особливості проведення допиту підозрюваних під час розслідування хуліганства, що вчинене при проведенні спортивно-масового заходу. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 331-337.

6. Алехин Е.В. Расследование организации экстремистских сообществ: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: специальность 12.00.12. Краснодар, 2015. 30с.

7. Климчук М.П., Фурман Я.В. Тактичні особливості допиту підозрюваних – членів організованих злочинних угруповань. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 174-177. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/45.pdf

8. Настільна книга слідчого / М.П. Панов, В.М. Шепитько, В.О. Коновалова та ін. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2011. 736 с.

9. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ. 2006. 416 с.

10. Ларкін М. О. Криміналістична характеристика хуліганства, що вчиняється футбольними уболівальниками (фанами). Вісник Запорізького національного університету. 2018. № 4. С. 107-111.

11. Вирок Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області. Справа № 1-124/10 від 07.10.2010 р. року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/11467844>

12. Вирок Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області. Справа № 1/0913/105/11 від 04.11.2011 р. року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/46442832>

13. Процессуальные и тактические основы допроса. Психологические основы формирования показаний. Подготовка к допросу. Тактика допроса: учебное пособие, Харьков: Консум, 1999. 157 с.

